

Raadsman bij politieverhoor

PIETER TERSAGO*

Invloed van voorafgaande consultatie en aanwezigheid van raadslieden op de organisatie en wijze van verhoren en de proceshouding van verdachten

L. STEVENS en W.-J. VERHOEVEN (2011). Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 201p.

1. INLEIDING EN SITUERING

De aanwezigheid van de advocaat bij het verhoor: voor de één noodzakelijk ter bescherming van het recht op een eerlijk proces, voor de ander een ware nachtmerrie voor de waarheidsvinding. Sinds het beruchte Salduz-arrest is deze materie continu een onderwerp van debat geweest. Nochtans woedt de discussie in Nederland al veel langer. Nadat een onschuldige op basis van zijn valse bekentenis veroordeeld werd in de zaak van de Schiedammer Parkmoord, laaide het debat weer op. De Minister van Justitie besliste om wetgevend optreden vooraf te laten gaan door een empirisch experiment. Het doel van het experiment is enerzijds het optekenen van de ervaringen van de betrokken personen via interviews, en anderzijds het beschrijven van de gevolgen van de aanwezigheid van de raadsman op het gedrag van de verhoorders en op het gedrag van de verdachte.

Gedurende twee jaar werd in twee politieregio's de raadsman toegelaten bij het politieverhoor in zaken van voltooide levens delicten. De verdachte mocht ook voorafgaand zijn raadsman consulteren. Die verhoren zouden dan vergeleken worden met de verhoren in de vergelijkingsregio's, waar geen bijstand van de advocaat voorzien werd. De onderzoekers opteerden in beginsel voor een quasi-experimenteel onderzoeksdesign, maar door de moeilijkheden die ze ondervonden, kon dit design niet behouden blijven. Deze problemen werd nog eens in de hand gewerkt door de Salduz- rechtspraak van het EHRM², die elke verdachte het recht gaf op voorafgaande consultatie, ook de verdachten in de controleregio's. De onderzoekers besloten dan ook af te stappen van het quasi-experimenteel onderzoeksdesign en er werd geen vergelijking meer gemaakt tussen de regio's, maar enkel tussen verhoren met en verhoren zonder de bijstand van de raadsman. De resultaten van dit experiment zullen dan ook in wetenschappelijke waarde verminderen en zullen met de nodige nuancerings behandelend moeten worden. De Nederlandse

* Onderzoeker Universiteit Antwerpen, Faculteit Rechten – Onderzoeksgroep Rechtshandhaving en Behoorlijke Rechtsbedeling.

¹ Zie bijvoorbeeld: C. FIJNAUT, *De toelating van raadslieden bij het politionele verdachtenverhoor*, Arnhem, Gouda Quint, 1987, 556p.

² EHRM 27 november 2008, Salduz t/ Turkije, nr. 36391/02 en de tientallen vervolgarresten. Deze jurisprudentie werd bevestigd in de rechtspraak van de Nederlandse Hoge Raad (HR 30 juni 2009, LJN BH3079, BH3081 en BH3084.) en in de Aanwijzing Rechtsbijstand Politieverhoor van 16 maart 2010.

Minister van Veiligheid en Justitie stelde na de bekendmaking van de resultaten ook dat deze onderzoeksresultaten in beschouwing genomen zullen worden bij de uitwerking van een wetsvoorstel, maar dat de bijgewoonde verhoren maar een fractie zijn van de jaarlijkse aantallen verdachten die verhoord worden. *“De bevindingen kunnen dan ook niet zonder meer worden uitvergroot tot regelgeving in het kader van strafvordering die betrekking heeft op andersoortige delicten dan levensdelicten”*³.

2. DE INHOUD VAN HET BOEK

De auteurs kaderen de bijstand van de advocaat rond de procesautonomie en de verklaringsvrijheid van de verdachte (artikel 29, lid 1 Sv.). Ze stellen dat de bijstand van de raadsman tijdens het verhoor, alsook de voorafgaandelijke consultatie, een waarborg is voor het realiseren van deze procesautonomie. Dit staat lijnrecht tegenover de heersende opvatting binnen het Nederlandse strafrecht dat de verdachte het object is van het strafrechtelijk onderzoek, waardoor het toegestaan is een zekere mate van (psychologische) druk uit te oefenen om hem aan het praten te krijgen, zonder het pressieverbod van artikel 29 Sv. te overschrijden. Dit dualisme weerspiegelt zich in het protocol bij het experiment: de advocaat moet zich tijdens het verhoor een passieve rol aanmeten, maar langs de andere kant kan hij wel voorafgaand overleggen met zijn cliënt.

Nadat ze het experiment verder kaderen binnen de (buitenlandse) literatuur over bekentenissen en verhoormethoden en een korte vergelijking maken met de Engelse situatie, die sinds de jaren 1980 ook het recht op bijstand van een advocaat voorziet, bespreken de auteurs de resultaten van hun onderzoek. Ze bespreken de invloed van de raadsman op drie vlakken:

a. Het handelen van de raadsman tijdens het experiment

Naast de voorafgaande consultatie, waarbij politie en advocatuur soepel omsprongen met de termijnen uit het protocol, heeft de advocaat voorts tijdens het verhoor een passieve rol. Als de advocaat zich niet aan de regels houdt, kan de politie hem na een waarschuwing de deur wijzen. In sommige verhoren poogden advocaten wel om in contact te treden met de verdachte of om zich te bemoeien met het verhoor en de redactie van de verklaring, maar in het algemeen verliepen de verhoren in de aanwezigheid van de raadsman erg rustig. Hoewel de notie “ongeeoorloofde druk” niet omschreven werd in het protocol en verwacht kon worden dat de raadsman, gekleurd door het partijbelang, dit begrip dan ook ruimer zal invullen dan de politie, stellen echter de auteurs vast dat slechts in 7 van de 118 geobserveerde verhoren met raadsman, de raadsman ingreep omdat hij meende dat het pressieverbod geschonden is.

b. De houding van de verhoorders tijdens de verhoren

Uit de wetenschappelijke literatuur destilleerden de auteurs 14 verhoortechnieken en verdeelden ze in 4 dimensies van pressie: sympathiseren, confronteren, manipuleren en intimideren. Hoewel het experiment draaide rond de zwaarste misdrijven, werden er al bij al weinig verhoortechnieken aangewend. Uit het onderzoek blijkt dat de politie over het algemeen veelal gebruik gemaakt van zachte pressie (“sympathiseren”, zoals vertrouwen opbouwen,...), maar ook “intimideren”(inspelen op het geweten, gevolgen

³ Brief van de minister van Veiligheid en Justitie aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal – Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Justitie voor het jaar 2011, 16 november 2010, <http://www.montesquieu-institute.eu/9353000/1/jgvvhfxcd6polcl/vikdlshrgoxo>

van het zwijgen accentueren) wordt vaak waargenomen⁴. Hoewel de politie meende dat de aanwezigheid van de raadsman tijdens het verhoor na een zekere periode van gewenning weinig invloed zou hebben op de wijze van verhoren, blijkt uit het onderzoek toch dat er significant minder gebruik wordt gemaakt van intimiderende verhoortechnieken wanneer de raadsman aanwezig is. Op het gebruik van de andere technieken lijkt de aanwezigheid van de raadsman dan weer geen invloed te hebben. Naast de raadsman, kunnen natuurlijk ook andere factoren invloed hebben op het gebruik van pressie. Zo werd bijvoorbeeld vastgesteld dat het zwijgen van de verdachte meer intimiderende pressie van de politie uitlokte.

b. De verdachte en zijn verklaring

Hoewel politie en advocatuur meenden dat de raadsman wel degelijk een rol speelt, blijkt echter dat er enkel een significante invloed bestaat tussen de voorafgaande consultatie (*niet* de aanwezigheid tijdens het verhoor) en de verklaringsbereidheid over algemene en persoonlijke zaken⁵. Voor het uitdrukkelijke beroep op het zwijgrecht, voor de verklaringsbereidheid over het delict zelf en zelfs voor bekentenissen werd daarentegen geen significant verband gevonden met de bijstand tijdens het verhoor, noch met het overleg. Deze beschrijvende analyses berusten echter op te weinig waarnemingen per categorie en zijn dan ook minder geschikt om de mogelijke gevolgen voor het gedrag van de verdachte vast te stellen. De onderzoekers voeren daarom een bijkomende regressieanalyse uit met één variabele⁶ en daar komt er wél een significant positief verband naar voren tussen de aanwezigheid van de raadsman tijdens het verhoor en – vooral – de voorafgaande consultatie en het gebruik van het zwijgrecht. De onderzoekers waarschuwen wel dat er verschillende oorzaken kunnen zijn waardoor een verdachte gaat bekennen (bijvoorbeeld de sterkte van het bewijs, de lengte van verhoor,...).

3. DE CONCLUSIES VAN DE ONDERZOEKERS

In de conclusies schrijven de auteurs dat er geen eenduidig antwoord gegeven kan worden op de vraag of de bijstand van de raadsman de waarheidsvinding helpt of juist dwarsboomt. Enerzijds vermindert de kans op valse bekentenissen, wat de waarheidsvinding ten goede komt. Maar anderzijds kan het advies om te zwijgen aan een schuldige verdachte de waarheidsvinding ten stelligste hinderen. Hoewel uit de resultaten blijkt dat vooral het voorafgaande overleg een invloed heeft op de verklaringsbereidheid van de verdachte, menen de auteurs dat ook de bijstand tijdens het verhoor een niet te onderschatten invloed heeft op het voorkomen van valse bekentenissen. De onderzoekers onderschrijven de mening van de politie dat het niet voor elke verdachte ingevoerd moet worden, maar enkel voor de kwetsbare verdachte. Maar omdat deze notie moeilijk in te vullen is, pleiten ze toch voor de algemene doorvoering van de bijstand tijdens het verhoor.

⁴ De onderzoekers stellen echter voorzichtig dat sympathiseren en intimideren allebei het meeste voorkomen, maar dat de cijfers een vertekend beeld geven omdat vooral eerste verhoren gevolgd worden, terwijl hardere vormen van pressie pas in vervolghoren, als er echt diep wordt ingegaan op de feiten, aan bod zullen komen.

⁵ De auteurs beklemtonen het belang voor de slaagkansen van het verhoor, omdat deze onderwerpen worden aangesneden om het contact met de verdachte op te bouwen en hem in "praatstand" te krijgen. Over het algemeen zijn verdachten wel bereid hierover te praten, maar advocaten zeiden in de interviews dat ze ook hiervoor zouden adviseren te zwijgen, wat volgens de resultaten ook blijkt te gebeuren.

⁶ "beroept de verdachte zich op zijn zwijgrecht en zegt hij ook daadwerkelijk niets?"

4. KRITISCHE REFLECTIE

Hoewel het corpus van dit boek voor juristen niet altijd even overzichtelijk is met al die statistische termen en berekeningen, vatten de auteurs de kern na elk hoofdstuk altijd mooi samen zodat de boodschap toch helder overkomt. Het werk is ook duidelijk en coherent opgebouwd: de gevolgen van de bijstand van de raadsman wordt keurig besproken per deelnemer aan het verhoor, wat de overzichtelijkheid en selectieve raadpleging zeker ten goede komt.

De auteurs geven zelf aan dat hun bevindingen met een korrel zout moeten worden genomen, omdat hun experimenteel design in de praktijk niet houdbaar bleek en omdat er te weinig gegevens verzameld werden om echt representatief te zijn. Dit blijkt tevens uit de vergelijking met andere empirische studies uit andere landen. Dat deze resultaten verschillen met Amerikaanse studies is logisch, daar er ginds een geheel andere – hardere – verhoorcultuur leeft. Maar ook met resultaten van een Belgische enquête, ingevuld door politiemensen zelf, is er een verschil merkbaar. Uit die bevraging bleek immers dat er in België veel meer confronterende en intimiderende technieken (twijfel tonen over verklaring, constant onderbreken en tegenspreken,...) gebruikt worden dan technieken als “building rapport”, hoewel ca. 1/3 van de bevroegden toch aangeeft dit te gebruiken. Ook de ‘hardere’ verhoortechnieken worden in België wel eens uit de kast gehaald⁷. Desalniettemin hebben de bevindingen toch hun nut. Het verhoor is immers een van de belangrijkste onderzoekshandelingen van het strafrechtelijk onderzoek. Het is dan ook wenselijk dat de rechter (en alle actoren van het strafproces) een beeld krijgen van wat er zich in de verhoorkamer afspeelt. Eens te meer omdat het proces-verbaal van verhoor niet altijd een volledig, correct beeld geeft van het verhoor⁸. Dit experiment laat zien dat ook in Nederland verhoortechnieken *legio* zijn. En daar verhoortechnieken een factor kunnen zijn die valse bekentenissen in de hand kunnen werken, moet dit een waarschuwing zijn voor de rechter om niet blindweg te steunen op het proces-verbaal.

De auteurs verklaren zich voorstander van een ruime invulling van het recht op bijstand van de raadsman, voorafgaand én tijdens het verhoor en ze lijken uit te gaan van een zeker wantrouwen tegenover de politie tijdens het verhoor. Deze opvatting sijpelt door in hun interpretatie van de onderzoeksresultaten, die zo toch enigszins subjectief gekleurd worden door de perceptie van de onderzoekers. Zo zien ze bijvoorbeeld als reden voor deze passiviteit van de raadsman enerzijds het strikte protocol en anderzijds het streven van de advocatuur om de gespannen relatie met de politie niet te bruuskeren. Deze visie kan mij niet overtuigen. Uit de interviews en uit het feit dat er in het begin van het experiment een kortgeding werd ingesteld om deze “gemuilkorfde” rol aan te vechten⁹, kan verondersteld worden dat de raadsmanen gaan proberen hun rol zo ruim mogelijk in te kleden. Toch hielden de raadsmanen zich erg rustig; misschien kan dan wel verondersteld worden dat het niet zo slecht gesteld is met de verhoorpraktijken in Nederland. Dat excessen voorkomen valt niet te betwijfelen, maar over het algemeen lijkt de politie zich dan toch goed van zijn taak te kwijten.

Ook stellen ze dat de aanwezigheid van de raadsman geen invloed heeft op de lengte van het verhoor, terwijl uit de literatuur blijkt dat langdurige verhoren het risico op valse

⁷ P. PONSAERS, J. MULKERS en R. STOOP, *De ondervraging. Analyse van een politietechniek*, Antwerpen, Maklu, 2001, 92 e.v.

⁸ M. MALSCH, J. DE KEIJSER, P. KRANENDONK en M. DE GRUIJTER, “Het verhoor op schrift of op band?”, *NJB* 2010/37, 2402-2407; M.L. KOMTER, “The construction of records in Dutch police interrogations”, *Information Design Journal + Document Design* 2002-03, 201-213.

⁹ Rechtbank 's-Gravenhage, 30 juni 2008, LJN: BD5726.

bekentenissen verhogen. Ook hier wijten ze deze vaststelling aan de passiviteit van de raadsman. Vraag is naar mijn mening echter of de verhoren tijdens het experiment zo lang duurden dat de verdachte, door vermoedigheid, sociale isolatie en stress valse bekentenissen aflegde¹⁰. In de studie van LEO en DRIZIN bleek dat de 50% van de valse bekentenissen die zij onderzochten plaatsvonden in verhoren die meer dan 12 uur duurden¹¹. De waargenomen Nederlandse verhoren duurden veel minder lang; het kan dan ook betwijfeld worden of de duur van deze verhoren hier dan effectief het risico op valse bekentenissen doet toenemen. Het was *in casu* dan ook niet nodig dat de raadsman zou ingrijpen.

5. DISCUSSIEPUNT: MAG DE ADVOCaat AANWEZIG ZIJN TIJDENS HET VERHOOR EN WAT IS ZIJN ROL?

De auteurs tonen zich in hun conclusies voorstander van een invoering van een bijstand van de raadsman tijdens het verhoor, naast het voorafgaandelijk consulteren van de raadsman¹². Daar waar de rechtsleer en rechtspraak eerst terughoudend reageerden en geen onverkort recht op bijstand afleidden uit de rechtspraak van het EHRM, lijkt deze stelling niet houdbaar in het licht van de navolgende rechtspraak van het Hof, waarin het reeds aangaf dat het met de bijstand van de advocaat wel effectief de aanwezigheid *tijdens* het verhoor vooropstelde¹³. De discussie op dit punt lijkt dan ook gesloten, althans voor de van zijn vrijheid beroofde verdachte.

Waar wél discussie over blijft bestaan, is over de rol van de raadsman in de verhoorkamer. In het protocol wordt hem een passieve rol toebedeeld. De auteurs zijn echter van oordeel dat de rol van de raadsman best verruimd kan worden. Ze verantwoorden hun stelling door te wijzen op de onvrede van de advocaten, die ook tijdens het protocol hun passieve rol te buiten durfden gaan. Bovendien stellen zij de vraag of de advocaat in zijn beknotte rol wel adequaat kan optreden om valse bekentenissen te voorkomen. Als er geen ongeoorloofde druk wordt uitgeoefend, mag hij zich niet moeien, ook al verkeert de verdachte in een risicovolle verhoorsituatie (bijvoorbeeld door zijn psychische kwetsbaarheid,...). In een navolgend artikel in het *Nederlands Juristenblad* stellen de auteurs dat de raadsman zou moeten kunnen ingrijpen wanneer er gevaar is voor de betrouwbaarheid van de verklaring, ook als er geen ongeoorloofde druk is gebruikt. Ook andere doctrine in Nederland¹⁴ (en België¹⁵) pleit voor een brede invulling van de rol van de raadsman: de

¹⁰ Zie o.a. A. VRIJ, "Het verhoren van verdachten", in P.J. VAN KOPPEN et.al. (eds.), *Het recht van bin-nen. Psychologie van het recht*, Deventer, Kluwer, 2002, 709; S. KASSIN en G.H. GUDJONSSON, "The psychology of confessions. A Review of the literature and issues", *Psychological Science in the Public Interest* 2004, 53-54; S. KASSIN, S.C. APPLEBY en J.T. PERILLO, "Interviewing suspects: practice, science and future directions", *Legal and Criminal Psychology* 2010, 44

¹¹ R. LEO en S. DRIZIN, "The problem of false confessions in the post-DNA world", *North Carolina Law Review* 2004, 946-947.

¹² T. SPRONKEN, "Ja, de zon komt op voor de raadsman bij het politieverhoor!", *NJB* 2009/2, 94-100; A. DE SWART, "Toch nog een raadsman bij het politieverhoor? Enkele ontwikkelingen na Salduz/Panovits", *NJB* 2010/4, 223-224. *Contra*: M. BORGERS, "Een nieuwe dageraad voor de raadsman bij het politieverhoor?", *NJB* 2009/2, 88-93; K. HERMANS, "Enkele misvattingen aangaande het recht op toegang tot een raadsman", *Trema* 2010/8, 340-341.

¹³ Zie o.a. EHRM 14 oktober 2010, Bruscot/Frankrijk, nr. 1466/07; EHRM 13 oktober 2009, Dayanan t/ Turkije, nr. 7377/03; EHRM 24 september 2009, Pishcalnikov t/ Rusland, nr. 7025/04.

¹⁴ W. JEBBINK, "Salduz en de actieve raadsman", *NJB* 2009/12, 733-736; V.S. HUYGEN, "Het arrest-Salduz en het recht op bijstand bij politieverhoor", *NJB* 2009/12, 741; T. SPRONKEN, "Ja, de zon komt op voor de raadsman bij het politieverhoor!", *NJB* 2009/2, 100.

¹⁵ P. DE JAEGERE en A. VERSTRAETE, "Het recht op bijstand bij het verhoor. Een deontologische benadering van de taak van de advocaat", *Ad Rem* 2010/3, 14-15.; Persbericht Orde van Vlaamse Balies, "Bijstand van advocaat: Advocaat is geen bloempot bij verhoor", www.advocaat.be. Desalniettemin

loutere aanwezigheid van de raadsman kan niet beschouwd worden als een effectieve bijstand als hij niet over de mogelijkheid beschikt om in te grijpen als de beklaagde zijn advies nodig heeft. Bovendien kan een tandenloze raadsman niet volstaan om tegemoet te komen aan de *equality of arms*.

Het mag echter niet uit het oog worden verloren dat de rol, die de raadsman kreeg toebedeeld in het experiment, de uitkomst is van een hevig debat¹⁶. Men mag daarom de belangen van de andere partijen niet uit het oog verliezen: de waarheidsvinding mag niet onmogelijk gemaakt worden. Men moet er van uit gaan dat een verhoorsituatie altijd gepaard gaat met een zekere mate van druk en dat het de taak is van de politie om de waarheid boven water te brengen, zonder de grenzen van geoorloofdheid te overschrijden natuurlijk¹⁷. M.i. is de eerste taak van de raadsman bij het verhoor er op toezien dat het verhoor correct verloopt en dat de politie niet onrechtmatig handelt. De politie mag trachten de verdachte te overhalen mee te werken, zo lang de intensiteit van deze pogingen de vrijheid van verdachte om zelf te kiezen hoe hij zich opstelt tijdens het onderzoek niet in gedrang brengen en aldus indruisen tegen het pressieverbod¹⁸. De ondergrens is de verklaringsvrijheid van de verdachte¹⁹. Indien de verhoorder binnen deze perken blijft, moet de raadsman zich gedeisd houden. Eventuele opmerkingen over de onbetrouwbaarheid van de verklaring kan de raadsman wel in het proces-verbaal laten vermelden, of voor de rechter zelf naar voren brengen, maar geven hem geen fiat om het verhoor zelf te verstoren (tenzij bij ongeoorloofde druk natuurlijk). Het is uiteindelijk de rechter die zal oordelen over de rechtmatigheid en/of de betrouwbaarheid van de verdachtenverklaring. Dit wijst ook op het belang van de redactie van het proces-verbaal en de rol van de raadsman hierbij. Hij kan immers zijn opmerkingen hierbij uiten, waarna de verhoorder het proces-verbaal zal aanpassen, of de opmerkingen afzonderlijk erin vermelden. Zowel de advocaten zelf, als de auteurs zien deze taak als ontzettend belangrijk ter vrijwaring van de rechten van verdediging.

Ondanks die “gemuilkorfde rol” blijkt wel dat de aanwezigheid van de raadsman (in combinatie met de voorafgaande consultatie) een invloed heeft op het gebruik van het zwijgrecht door de verdachte. De vrees van de politie is dan ook dat de waarheidsvinding ernstig bemoeilijkt wordt. De onderzoekers stellen dat dit ook in Engeland het geval was, maar dat het zwijgrecht daar geen grote rol van betekenis vervulde. Hier gaan de auteurs echter te kort door de bocht, daar ze geen melding maken van het feit dat in Engeland het zwijgen van de verdachte tegen hem gebruikt kan worden als steunbewijs indien hij ter zitting feiten ter verdediging aanhaalt die hij tijdens het eerdere politieverhoor niet vermeldde en waarvan de verdachte, in het licht van de concrete omstandigheden, redelijkerwijze kon verwachten dat hij die feiten moest melden (*Criminal Justice and Public Order Act 1984*). Ook als de verdachte zich beroept op zijn zwijgrecht op aanraden van de advocaat, kan de rechter of de jury er gevolgen aan hechten, “if it was sure that the true reason for his silence was that he had no or no satisfactory innocent explanation to

voorziet het Belgische wetsvoorstel slechts een beperkte rol aan de aanwezige advocaten, vergelijkbaar met die van het protocol.

¹⁶ H. VOGELSANG en K. HURENKAMP, “Stille waakhond bij het verhoor”, *Blauw* 2008/21, 6-9; T. SPRONKEN en J. BOKSEM, “Experiment raadsman bij politieverhoor: hoe nu verder?”, *NJB* 2007, 1521-1522.

¹⁷ K. GERRITSEN, “(on)duidelijkheden rondom ongeoorloofde pressie in het verdachtenverhoor”, *Ars Aequi* 2000, 228.

¹⁸ M. VANDERHALLEN, S. MATKOSKI en G. VERVAEKE, “De wijze waarop de verhoormethode kan bijdragen tot het verzamelen van waarheidsgetrouwe informatie”, in L. SMETS en A. VRIJ (eds.), *Het analyseren van geloofwaardigheid van verhoren (Cahier Politiestudies 2008/7)*, Brussel, Politeia, 2008, 20-21.

¹⁹ T. BLOM, “Raadsman bij politieverhoor”, *Ars Aequi* 2010, 291.

give". Uit een empirisch onderzoek van het Engelse Home Office²⁰ blijkt dat men hierdoor minder beroep gaat doen op het zwijgrecht, en dat de raadsman meer gaat adviseren mee te werken met de verhoorders, tenzij hij goede redenen heeft om toch te adviseren te zwijgen²¹. Deze beperking van het zwijgrecht zou m.i. de balans tussen waarheidsvinding en rechten van verdediging meer in balans brengen. De verdachte wordt zo beter beschermd tegen politionele drukkingsmiddelen, maar anderzijds kan er ook worden opgetreden tegen de verdachte die louter zwijgt om het onderzoek te dwarsbomen. Het EHRM verzet zich niet tegen deze 'adverse interferences' die de rechter of de jury mag trekken uit het stilzwijgen van de verdachte in situaties die duidelijk uitleg van de verdachte behoeven²², ook niet als de verdachte zwijgt op advies van zijn raadsman, hoewel het Hof in het arrest-Condron stelt dat men *appropriate weight* moet hechten aan het stilzwijgen op advies van de raadsman²³.

7. BESLUIT

Wat de invloed van de raadsman op de wijzen van verhoren en de proceshouding van verdachten betreft, bieden deze resultaten een voorzichtige voorspelling van wat binnenkort de gangbare praktijk moet/gaat worden. Het opzet van het experiment was niet gelegen in de Salduz-problematiek, maar dit arrest van het EHRM maakte de empirische studie nog meer van belang. Hoewel de resultaten niet zomaar veralgemeend mogen worden, doen ze toch blijken dat zowel de verhoorders als de verdachte zich anders gaan opstellen. Of dit een evolutie ten goede is, blijft voor discussie vatbaar. Maar dat het de algemene praktijk gaat worden, staat vast²⁴. Het is dan ook aan de regelgevers en aan de practici om met de bepaling van hun beleid rekening te houden met deze bevindingen. Met de auteurs meen ik bijvoorbeeld dat het verhoor tijdens het politioneel onderzoek in belang zal afnemen en dat men meer aandacht zal besteden aan het vergaren van andere (materiële) bewijzen.

²⁰ T. BUCKE, R. STREET en D. BROWN, *The right of silence: the impact of the Criminal Justice and Public Order Act 1994*, Londen, Home Office Research Study, 2000, 92 p.

²¹ E. CAPE, "Police Station Advice. Advising on silence", *Criminal Practitioners' Newsletter* 2006, nr.63, 7. Cape stelt zo als voorbeelden: de complexiteit van de zaak, de moeilijkheid voor de verdachte om te antwoorden (shock, mentale gebreken) of het feit dat de politie te weinig informatie verschaftte om een degelijk advies te kunnen geven.

²² EHRM 8 februari 1996, John Murray t/ VK, *Rev.dr.pén.*1996, 949.

²³ EHRM 2 mei 2000, Condron t/ VK, nr. 35718/97; EHRM 20 april 2010, Adetoro t/ VK, nr. 46834/06.

²⁴ Zo is in België de ontwikkeling van een wet om deze problematiek te regelen nu volop in ontwikkeling: Wetsvoorstel tot wijziging van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis en van het Wetboek van Strafvordering, om aan elkeen die wordt verhoord en aan elkeen die van zijn vrijheid wordt beroofd rechten te verlenen, waaronder het recht om een advocaat te raadplegen, en door hem te worden bijgestaan, *Parl.St.* Senaat, 2010/2011-5-663/5.